

Vihreät riparit – käytännön ideoita oppituokioihin ja leirielämään

Päätavoite: *Vahvistaa kristillistä ympäristökasvatusta, ekoteologiaa ja kestäväää elämäntapaa rippikoulussa ja isostoiminnassa.*

Toimimme rippikoulussa siten, että...

- ♣ Kestävä elämäntapa koetaan mahdollisuutena hyvään ja tasapainoiseen tulevaisuuteen.
- ♣ Ilmastotoivo kasvaa ja elämän merkitykselliseksi kokeminen vahvistuu ilmastokriisin aikana.
- ♣ Monimuotoinen ja nuorilähtöinen hengellinen elämäntapa toteutuu luonnon ja ympäristön mahdollisuuksia huomioiden.
- ♣ Nuorten ympäristötunteiden käsittelylle annetaan riittävästi aikaa.
- ♣ Kasvattajien ja nuorten luontosuhde ja kokonaisvaltainen käsitys ihmisestä osana luomakuntaa vahvistuvat.
- ♣ Luonnossa liikkumista hyödynnetään osana oppimisympäristöä.

TAUSTAA TYÖNTEKIJÖILLE:

Monet nuoret kokevat turvattomuutta ja ahdistusta etenkin ilmastonlämpenemiseen liittyen. Tämän lisäksi nuoria voi huolestuttaa monimuotoisuuden väheneminen ja lajikato, metsien hakkuut, ilmansaasteet ja roskaantuminen. Nuoret voivat tuntea ympäristöasioihin liittyen ahdistusta, surua, pelkoa, voimattomuutta ja epäoikeudenmukaisuuden tunnetta. Nuorten huolia ei pidä väheksyä. Toivon näkökulmia ja edistysaskeleita on tärkeää etsiä yhdessä. Kiinnostus aihepiiriä kohtaan ja toivon näköalat lisäävät ihmisten aktiivisuutta ilmastonmuutoksen hillitsemisessä.

Ympäristöahdistukseen auttaa toiminta. Parhaita keinoja on kestävä elämäntavan harjoittaminen, luonnossa liikkuminen, toisten kanssa keskusteleminen, ajantasainen tieto ja kansalaisvaikuttaminen. Riparilla moni näistä on mahdollista toteuttaa.

Ilmasto- ja ympäristökysymykset ovat keskeisiä niin luomakunnan suojelemisen kuin lähimmäisistä huolehtimisenkin kannalta. Nuorten näkökulmasta kyse on heidän tulevaisuudestaan. Ripari tarjoaa hyvän mahdollisuuden ympäristöasioista puhumiseen ja niihin liittyvien tunteiden käsittelyyn.

Riparin ympäristökasvatus perustuu tutkittuun tietoon. Esimerkiksi WWF:n sivuilta löytyy tietoa ilmastonmuutokseen, monimuotoisuuden vähenemiseen ja metsäkatoon liittyen.

Ilmastonlämpeneminen johtuu kasvihuonepäästöjen lisääntymisestä.

Kasvihuoneilmiö voimistuu, kun kasvihuonekaasujen määrä ilmakehässä kasvaa. Tärkein päästölähde on fossiiliset polttoaineet. Ilmastokysymyksissä myös metsien hakkuut ja ruoantuotanto ovat keskeisiä kysymyksiä.

Ilmastonmuutos lisää sään ääri-ilmiöitä:

Rankkasateet, myrskyt ja tulvat lisääntyvät. Toisaalta myös kuivuus lisääntyy.

Päästöjä voidaan vähentää seuraavin keinoin

- * Fossiilisista polttoaineista luopuminen
- * Kestävien uusiutuvien energiamuotojen käyttö
- * Energian säästö ja energiatehokkuus
- * Liikenteen sähköistäminen
- * Metsäkadon pysäyttäminen
- * Luonnollisten hiilinielujen kasvattaminen
- * Kasvipainotteinen ruoka

ISOSRYHMÄKERTA YMPÄRISTÖTEEMOILLA

Isosryhmät valitsevat heitä kiinnostavan teeman ja käyvät isosen kanssa materiaalin läpi.

ENERGIANKULUTUS

Tarvikkeet: WWF:n energiankulutuskortit, 12 korttia arjen toimintojen energiankulutuksesta.

Tehtävä: Laittakaa kortit järjestykseen sen mukaan, minkä ajattelette vievän eniten energiaa ja minkä vähiten.

Kuvassa isosta varten lista oikeasta järjestyksestä. Korttien järjestys käydään läpi ja samalla muutetaan oikeaksi, jos joku kortti oli mennyt väärään kohtaan.

Keskustellaan seuraavista kysymyksistä:

- Yllättikö jonkun energiakulutus?
- Miten eniten energiaa kuluttavien laitteiden aiheuttamaa energiakulutusta voisi vähentää?
- Miten itse voisi vähentää energiakulutusta kotona / leirillä?
- Mitä esimerkkejä tulee mieleen ns. piiloenergiakulutuksesta, eli kulutuksesta, joka ei suoraan näy sähkölaskussa? Näitä voidaan miettiä myös energiankulutuskorttien pohjalta.
(Isoselle vinkkinä esim. internetin käyttö, tarvikkeiden valmistus, vedenlämmitys ja kaukolämpö)
- Miettikää, millaisia eri energiantuottamisen muotoja on ja mitkä ovat kunkin niistä hyödyt ja haitat? Miten arvelette vaikkapa 20 vuoden kuluttua sähköä pääosin tuotettavan?

Tuotos:

Miettikää / valitkaa kolme keinoa säästää energiaa riparin aikana.

Tehkää näistä seinäjuliste, minkä kiinnitätte sopivaksi katsomaanne tilaan.

PIENIN KULUTUS

SUURIN KULUTUS

KASVISRUOKA

Tarvikkeet: WWF:n pallon paras ruoka -pelikortit. Korttipeli, jossa pelaajat arvioivat keskustelemalla eri ruoka-annosten vastuullisuutta ja hiilijalanjälkeä.

Tehtävä: Kortit jaetaan tasan kaikille pelaajille. Pelaajat kääntävät pakastaan päällimmäisen kortin esille ja kertovat muille, mikä ruoka on kyseessä ja millaisia lisätietoja kortissa kerrotaan kyseisestä ruoasta. Kun jokaisella on edessään yksi kortti käännettynä ja esiteltynä, valitaan näistä yksi ruoka, mikä on ryhmän mielestä paras huomioiden vastuullisuus, hiilijalanjälki ja maistuvuus. Valittu kortti laitetaan sivuun ja peliä jatketaan samaan tapaan. Kun pakka on käyty läpi, käydään vielä valitut kortit läpi ja valitaan niistä yksi, pallon paras ruoka.

Keskustellaan seuraavista kysymyksistä:

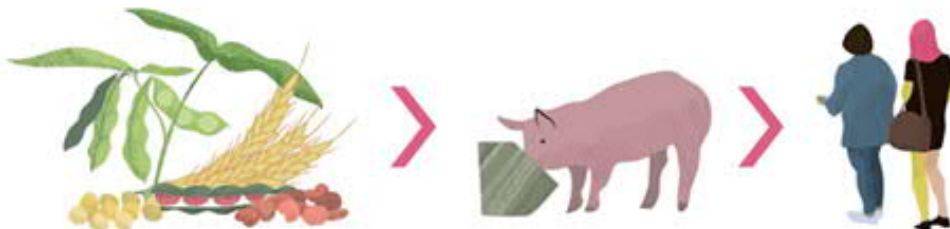
- YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa sanotaan, että *riittävä ruoka ja juoma on jokaisen ihmisen oikeus*. Toteutuuko tämä oikeus eri puolilla maapalloa? Jos ei, missä tämä ei toteudu? Miten ruoan saisi riittämään kaikille? (Voitte miettiä alareunan kuvan avulla asiaa

(Isoselle vinkkinä: 1/3 maapallon maapinta-alasta on maatalouskäytössä, josta suurin osa kuluu karjan rehun tuottamiseen – jos ihmiset söisivät enemmän kasviksia ja vähemmän lihaa, riittäisi ravintoa useammalle ihmiselle. Myöskin ruokahävikki lisää osaltaan ravinnon epätasaista jakautumista maapallolla.)

- Minkä syiden vuoksi tiedätte joidenkin ryhtyneen kasvissyöjiksi tai vähentäneen muuten lihan syöntiä?

Bonustehtävä:

Erilaisten villivihannesten ja muiden luonnonantimien hyödyntämisen suosio on noussut viime aikoina. Kootkaa paperille kaikkia sellaisia luonnonantimia (ei siis viljeltäviä ja ihmisen kasvattamia, vaan luonnosta löytyviä), mitä tiedätte voitavan syödä tai juoda. Jos aikaa riittää, menkää ulos ja etsikää näitä. Kuinka monta löydätte leiripaikan lähiluonnosta?

IDEOITA HARTAUSELÄMÄÄN

Käänteinen luomiskertomus, löytyy Vihreät riparit -kirjasta. Ennen käänteisen luomiskertomuksen lukemista luetaan luomiskertomus Raamatusta. Huomioi, että kynttilöiden sammuttelut ei toimi samalla tavalla kuin Nurjassa luomiskertomuksessa. Viimeiset kynttilät kannattaa jättää palamaan toivon merkinä.

Leirijumalanpalvelus toteutetaan mahdollisuuksien mukaan ulkona hyödyntäen esim. rantamaisemaa alttaritauluna. Teemana voi olla esimerkiksi luomakunnan helmi tai muuten luontoon liittyvät teemat.

Iltahartaus nuotiopaikalla. Isosia kannattaa rohkaista pitämään joku iltahartaus nuotiopaikalla (huomioiden mahdolliset tulen tekemiseen liittyvät rajoitukset).

Matka luonnon monimuotoisuuteen -meditaatio/kuunnelma

Mikko ja Emma Kurenlahti tehnyt kuunnelman WWF:lle, kesto noin 12 min

<https://wwf.fi/opettajille/opetusmateriaalit/?language=suomi&query=kuunnelma>

Vihreän luomakunnan helmen rukouksia, koonnut Meri Ala-Kokko

"Olet luonut minut elämään luomakunnassasi. Anna minun rakastaa ja varjella maailmaa, kaikkea luotua."

"Sinä loit taivaan ja maan. Sinä loit minut, ihmisen kuvaksesi. Anna minun rakastaa luomakuntaasi sinun rakkaudellasi."

ULKONA TEHTÄVIÄ HARJOITUKSIA

Luonnon taideteokset

Nuoret kiertelevät leirikeskuksen lähiympäristössä tarkkaillen yksityiskohtia ja laajempia maisemia. Kun löytyy jokin hieno yksityiskohta tai maisema, otetaan tästä kuva. Kuvat voi lähettää esim. riparin What'sApp-ryhmään tai työntekijälle. Tehtävän voi tehdä itsekseen, kaverin kanssa tai pienessä ryhmässä.

Mikä luonnossa kuvaa sinua?

Tämä sopii hyvin leirin alkupuolelle tutustumisharjoitukseksi.

Nuoret kiertelevät isosryhmittäin leirikeskuksen lähiympäristössä ja etsivät luonnosta (kasveista, puista, kivistä, kannoista, eläimistä) jotain sellaista, mikä kuvastaa heitä. Jokainen etsii oman jutun ja esittelee sen muulle ryhmälle.

Esimerkiksi nuori löytää rannalta pyöreän kiven ja kertoo, että se kuvastaa häntä, koska hän pelaa jalkapalloa tai nuori löytää toiseen puuhun nojaavan puun ja kertoo, että hänellä on hyvä kaveri, kenen kanssa hän viettää paljon aikaa.

IDEOITA LUOMAKUNTA JA YMPÄRISTÖ OPPITUOKIOON

Tärkeää! Nuorilta kysytään, mitkä asiat heitä kiinnostavat, mietityttävät ja huolettavat ympäristöasioihin liittyen ja näitä asioita pohdiskellaan yhdessä.

LUOMISKERTOMUS

Luomiskertomuksen läpikäymiseen ei kannata käyttää kovin isoa osaa opiskelusestiosta. Tärkeää on kuitenkin sanoittaa, että alkukertomukset, joihin luomiskertomus kuuluu, pyrkivät vastaamaan ihmisen perimmäisiin kysymyksiin, mm. miksi maailma on olemassa. Nuorille on hyvä täsmentää, ettei luomiskertomus ole tieteellinen kuvaus maailman synnystä ja että tiede ja uskonto pyrkivät löytämään vastauksia eri kysymyksiin: miten ja miksi.

Nuorten kanssa voidaan pohtia sitä, mikä heidän mielestä maailmassa ja planeetta Maassa voisi kertoa siitä, että kaiken taustalla on suurempi viisaus, Jumala. Esimerkkeinä tästä maan optimaalinen sijainti aurinkoon nähden, materiaan tullut elämä ja toimiva ekosysteemi.

Jos halutaan tarkastella ns. toista luomiskertomusta, voi sitä tutkailla nuorten kanssa esimerkiksi ihmisten ja eläinten suhteen näkökulmasta. Sen mukaan eläimet luotiin ihmisen seuraksi ja kaveriksi, eikä ruoaksi. Tästä voi saada hyvän keskustelun eläinten oikeuksista ja merkityksestä.

YMPÄRISTÖNSUOJELU JA LUONNON MERKITYS (lämmittelevä tehtävä)

Pohditaan seuraavia kysymyksiä sekalaisissa ryhmissä.

Nuoret kävelevät tilassa musiikin soidessa ja kun musiikki lakkaa, ohjaaja sanoo jonkun numeron. Nuoret muodostavat numeron mukaisen ryhmän ja keskustelevat kyseisestä teemasta ryhmän kanssa. Osa kysymyksistä voidaan käydä yhteisesti läpi ryhmäporinan jälkeen.

- Mikä eläin kuvaa sinua parhaiten? Miksi?
- Mikä on lempivuodenaikasi? Miksi?
- Mikä on hienoin paikka / luontokohde, missä olet käynyt?
- Missä paikassa haluaisit joskus käydä ja miksi?
- Minkä eläimen haluaisit nähdä luonnossa? Miksi?
- Mitkä asiat luomakunnan hyvinvoinnissa / ympäristöasioissa huolestuttavat sinua?
- Missä asioissa on mielestäsi onnistuttu luomakunnan suojelussa?
- Millaisia luomakuntaa suojelevia ja säästäviä valintoja voisit omassa arjessasi tehdä (myös leirin aikana)?

YMPÄRISTÖPELISÄÄNNÖT

Vihreisiin ripareihin kuuluu ympäristöpelisääntöjen miettiminen riparin ajaksi. Näitä voi poimia edellisen tehtävän viimeisestä kysymyksestä tai tehdä erillisen työskentelyn. Nämä kirjataan ylös ja niiden toteutumista seurataan.

EKOLOGINEN JALANJÄLKI JA KÄDENJÄLKI

Tämä tehtävä lisää tuntemusta omaan ekologiseen jälkeen liittyen.

Jokainen piirtää yhden jalanjäljen ja yhden kädenjäljen.

Jalanjälkeen kirjoitetaan asia, mikä omassa elämässä kuormittaa ympäristöä. Näitä voidaan miettiä yhdessä, jos tuntuu vaikealta keksiä. Kädenjälkeen kirjoitetaan asia, mitä tekee ympäristön hyväksi.

Jalanjälki ja kädenjälki leikataan paperista irti ja ne laitetaan seinälle. Huomionarvoista on, että jalanjälki voi muuttua kädenjäljeksi muutoksen tekemisen myötä. Esimerkiksi lihan syöminen on jalanjälki ja kasvissyönnöksi kädenjälki.

Lopuksi käydään yhdessä läpi, mitä kaikkea jalanjälkiin ja kädenjälkiin on kirjoitettu.

JANATYÖSKENTELEY

Kuvitteellisen janan toisessa päässä on samaa mieltä ja toisessa eri mieltä. Janalle voi asettua siihen kohtaan, mikä tuntuu itsestä oikealle paikalle. Nuorilla mahdollisuus perustella, miksi meni juuri siihen paikkaan.

- Vastuu luonnon hyvinvoinnista ja ilmastolämpenemisestä on ensisijaisesti kansainvälisten suuryritysten johtajilla ja poliitikoilla.
- Ympäristönsuojelu on myös ihmislajin suojelua.
- Suomalaisten toiminnalla ei ole ympäristöasioiden suhteen mitään merkitystä.
- Olen valmis tinkimään omasta elintasostani luonnonvarojen säästämisen ja luonnon säilymisen hyväksi.
- Olen joskus todella huolissani siitä, miten kohtelemme luontoa ja eläimiä.
- Olen tuntenut usein iloa ulkoillessani luonnossa.
- Luonnolla on muukin arvo ja merkitys, kuin se mitä hyötyä ihminen siitä saa.
- Eläinten hyvinvointiin pitäisi kiinnittää enemmän huomiota.

Työntekijälle näkökulmia, miksi Suomen on tärkeää tehdä osansa ilmasto- ja ympäristöasioissa:

- Suomalainen kulutustaso sangen korkea per henkilö.
- Suomella on kokoaan suurempi kansainvälinen vaikutusvalta.
- Eettinen vastuu toisista ihmisistä ja luomakunnasta.
- Pienistä puroista koostuu suuri virta. Suomen kokoisia maita on paljon ja jos kaikki tekevät tietoisesti ilmasto- ja ympäristöystävällisiä päätöksiä, on kokonaisvaikutus suuri.

KULUTTAMINEN JA ONNELLISUUS (Lähde: Luonto ja tunteet)

Keskustellaan (isos)ryhmittäin seuraavista kysymyksistä:

- Kerro jostain hankinnasta, mihin olet ollut tosi tyytyväinen ja jostain, jonka hankkiminen on jälkikäteen harmittanut.
- Millaisiin ostoksiin / hankintoihin olemme yleensä tyytyväisiä?
- Miksi me päädytään joskus tekemään huonoja ostopäätöksiä?
- Onko onnellisuus ja kuluttaminen yhteydessä toisiinsa ja jos on niin miten?

Miksi ostamme? – keskustelu pienryhmässä

Nuoret tutustuvat pienryhmässä oheiseen listaan.

- Mitkä syyt tuntuvat tutuilta? Laittakaa ylös, mitkä oli itselle sopivia syitä.
- Mitkä ovat mielestänne hyväksyttäviä syitä kuluttamiselle?
- Mitkä perustelut tekevät olosi epämukavaksi?
- Millainen kuluttaja mielestäsi olet? Mihin olet tyytyväinen ja missä haluat kehittyä?

- Perustarve ”Tarvitsen tätä, jotta minun ei tule kylmä/nälkä jne.”
- Uteliaisuus ”Haluaisin kokeilla...”
- Vaikutuksen tekeminen ”Tämä tekee vaikutuksen ystäviini/työpaikallani jne.”
- Haave ”Olen aina halunnut tämän.”
- Alennus ”Hinta oli niin halpa. / Viimeinen käyttöpäivä oli juuri tulossa.”
- Turvallisuus ”Tarvitsen tätä, jotta olen turvassa”
- Vaikuttaminen ”Ostan tämän tukeakseni jotain/joitakin”
- Yhteenkuuluvuus ”Muillakin on tällainen / Tämä on muotia.”
- Itsetunto ”Ansaitseen tämän.”
- Status ”Erotun tämän avulla muista.”
- Elämän rikastaminen ”Tämä tuo uusia näköaloja/kokemuksia.”
- Piristäminen/lahja ”Tarvitset/joku muu tarvitsee piristystä.”
- Houkutus ”En mitenkään voinut vastustaa.”

(Tehtävä on muokattu versio Randall & Brown: Carbon Conversations (2017) materiaalista)

YMPÄRISTÖVAIKUTTAMINEN

Nuorten ilmastolakko –video

Ympäristövaikuttamista voi tehdä omassa lähipiirissä ja laajemmin ottamalla osaa esim. valtakunnallisiin tempauksiin ja tekemällä kannanottoja. Kuka tahansa voi tehdä omassa arjessa pieniä tekoja, joilla on iso yhteisvaikutus.

Katsotaan ilmastolakkovideo YouTubesta:

Minä suojelen sinua kaikelta –musiikkivideo ilmastonuorille

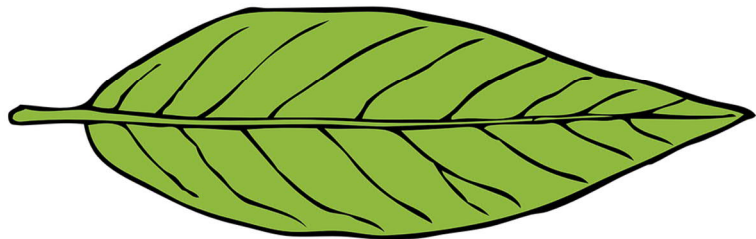
Greta Thunberg haastoi lapset ja nuoret mukaan ilmastolakkoon.

- Mistä sinun mielestäsi ilmastolakoissa on kysymys? Oletko itse osallistunut?
- Miten omassa lähipiirissä voi tehdä konkreettisesti ympäristövaikuttamista?
  - Esim. kierrätys, kasvissyönni, kirpputorit, polkupyöräily, sosiaalisen median kautta vaikuttaminen
- Jos olisit huolissasi jostain ympäristöasiasta, miten voisit konkreettisesti tehdä ympäristövaikuttamista näiden asioiden hyväksi?
  - Esim. somevaikuttaminen, kannanottojen allekirjoitus ja tekeminen, kirje poliitikoille ja päättäjille, yhteydenottaminen ympäristöjärjestöihin, mielenilmaisuihin osallistuminen, lehtikirjoitus

TOIVON PUU

Piirretään isolle paperille puu. Jokainen leikkaa erivärisistä papereista yhden lehden, mihin kirjoittaa yhden tai useamman toivon merkin luontoon, ympäristöön tai ilmastoon liittyen. Liimataan lehdet puuhun. Tämä voidaan tehdä myös pienessä ryhmässä, missä apuna on isonen. Isosten kanssa voidaan tällöin miettiä toivon merkkejä yhdessä ennen tehtävän tekemistä.

- Esim. kivihiilestä luopuminen, kestävien energiamuotojen kehittäminen, kierrätys, luomun suosiminen, kasvisruoan käytön lisääntyminen, julkinen liikenne, kansainväliset ilmastotavoitteet

JOKAMIEHEN OIKEUDET -TIETOVISA

Tämän tehtävän voi tehdä ryhmävisana tai yksilövisana. Riparilaiset merkkäavat paperille ylös kysymyksen numeron sekä vastauksen kyllä / ei. Lopuksi tarkastetaan oikeat vastaukset ja työntekijä kertoo joihinkin vastauksiin liittyviä tarkennuksia.

1. Lähdet veneretkelle ja haluat rantautua asumattomaan pikku saareen. Saako niin tehdä?
KYLLÄ
2. On kesäkuu ja peltojen laitamilla kasvaa kauniita kukkia. Osa kukista on sinulle vieraita. Saatko poimia kukkakimppuun mitä vain löytämiäsi kukkia?
Ei – osa kukista voi olla rauhoitettuja. Rauhoittamattomia kukkia saa kyllä kerätä!
3. Harrastat kalliokiipeilyä. Saatko kiipeillä missä vain kallioilla?
KYLLÄ - Kalliokiipeily kuuluu jokamiehen oikeuden piiriin. Kallioon ei kuitenkaan saa tehdä kiinteitä rakenteita eikä puustoa tai sammal- ja jäkäläkasvustoa saa vahingoittaa.
4. Olet heinäkuussa mökillä ja päätät lähteä tervehtimään naapurissa asuvaa kaveria. Lyhin reitti kulkee kaurapellon poikki. Saatko oikaista pellon poikki?
Ei - Viljelyksessä olevilla pelloilla ei saa liikkua kasvukauden aikana.
5. Harrastat ratsastusta ja ajattelet lähteä läheiseen metsään ratsastamaan. Saako niin tehdä?
KYLLÄ – Huomioitavaa on kuitenkin se, ettei puut ja juuret saa vaurioitua tästä.
6. Lähdet kaverin kanssa metsäretkelle aikeena paistaa nuotiolla makkarat. Saatko tehdä tulet minne vain, kunhan metsäpalovaroitus ei ole voimassa?
Ei – Toisen maalle ei saa tehdä avotulta.
7. Sinulla on aikeissa hankkia risukeitin, millä voisit keitellä nokipannukahvit luontoretkellä. Saako risukeittimellä tehdä tulet toisen omistamalla maalla?
KYLLÄ - Risukeitin luokitellaan retkikeittimeksi, eli sen käyttö on sallittua, ilman maanomistajan lupaa. Metsäpalovaroituksen aikaan risukeittimen kanssa tulee noudattaa erityistä huolellisuutta.
8. Pikkusisaresi haluaa lähteä teltailemaan lähimetsään. Saako teltan pystyttää lähimetsään, jos talot eivät ole paikan lähellä?
KYLLÄ
9. Otat sisaresi kanssa telttaretkelle mukaan paperikarkkia. Saako karkkipaperit jättää metsään vaikkapa kiven alle?
Ei – Kaikki roskat mitä viet metsään, myös kannat sieltä pois.
10. Parikymppinen veljesi lähtee kalareissulle kaverinsa kanssa. Saavatko he kalastaa missä vain ilman sen kummempia lupia?
Ei – Kalastaminen on kyllä jokamiehen oikeus, mutta yli 18-vuotiaat tarvitsevat kalastusluvut, joiden avulla mm. hoidetaan kalavesiä.
11. Perheesi haluaisi tehdä saunavastan juhannussaunaan. Teidän pihassa ei ole koivuja, joten lähdette lähimetsään vastan tekoon. Saako näin tehdä?
Ei – Jokamiehen oikeuksien mukaisesti toisen maalla kasvavia puita ei saa vahingoittaa.
12. Saat rippilahjaksi mopon ja haaveilet mopolla ajamisesta metsäpoluilla. Saako näin tehdä?
Ei – Moottoriajoneuvoilla ajaminen on kielletty maastossa.
13. Päätät lähteä heinäkuussa mustikkametsään. Saako mustikoita poimia mistä vain metsästä?
KYLLÄ – Luonnonmarjojen poiminta kuuluu jokamiehen oikeuksiin.